

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за придобиване на образователната и научна
степен „доктор”,

Научна област: 3.Социални, стопански и правни науки,

Професионално направление: 3.2.Психология

Научна специалност: Педагогическа и възрастова психология

***Тема: Личностни фактори за отклоняващо се поведение при юноши
от Република България и Република Йемен***

Дисертант: Фахед Абдула Салем, докторант при Югозападен
Университет „Неофит Рилски“, Философски факултет, Катедра
"Психология"

Научен ръководител: доц. д-р РусанкаМанчева

1. Данни за дисертанта.

Фахед Абдула Салем е роден на 12.02.1965 година в град Аден и е гражданин на Република Йемен. Образователното му развитие по психология го довежда в България. Той учи и завършва успешно ОКС-магистър в специалност „Социална психология” към СУ „Св. Климент Охридски“ през 1994г. Има професионален стаж като учител по Психология в САБА Гимназия – град Аден. По-късно поема и директорския пост на същата гимназия, а от 2008 година започва неговата академична кариера към катедра „Педагогика и психология“ на Аденския университет като преподавател по учебните дисциплини „Увод в психологията“ и „Възрастова психология“. Седем години (2015г.) Фахед Абдула Салем отново се връща в България, този път изпълнявайки задълженията на редовен докторант към катедра „Психология“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“. Радостно е, че докторантът

отговорно е преминал и през този образователен цикъл, за да бъде открита процедурата за публичната защита на неговия дисертационен труд.

2. Данни за докторантурата.

Дисертационната процедура е в съответствие на действащите нормативните изисквания. Фахед Абдула Салем има реализирани участия в научни форуми, които кореспондират с избраното поле на научна подготовка и са релевантни на минималните изисквания за придобиване на научната степен "доктор". В цялостната научно-изследователска и практическа дейност на докторанта се откроява добросъвестност, което предпоставя и даването ход на дисертационната процедура за публична защита.

3. Данни за дисертацията и автореферата.

Изследователските проучвания по педагогическа и възрастова психология с фокус върху девиантното поведение на юношите са изключително актуални за българската научна общност. Факт е, че в педагогическата и социалната практика се регистрират тревожно високи инциденти сред подрастващите, които имат за първоизточник техните асоциални поведения.

Фахед Абдула Салем поставя тази тема като дискус на своя дисертационен труд, като разширява фокуса на научен анализ, чрез *сравнително изследване на спектъра на девиантните прояви в юношеска възраст в България и Йемен*. Именно този мултикултурен ракурс на научната разработка е предварителна заявка за сериозността на проучването и за безспорната му социално-значима насоченост. Фахед Абдула Салем се наема с нелеката задача да идентифицира особеностите на девиантните прояви на подрастващи в юношеска възраст и да изведе в сравнителен аспект общите и

различните форми на девиации сред избраната популация като целево акцентира върху типологията на личностните диспозиции на изследваните лица и наличието на вътрешни подтици за асоциални, включително агресивни избори на социална интеракция с връстници и възрастни.

По своята съдържателна формулировка и техническа организация дисертационният труд представлява цялост от увод, три логически свързани глави, заключение и приложения. В своята научна ориентация дисертацията попада в категорията на теоретико-приложните изследвания. Трудът е подкрепен със задълбочен теоретичен анализ, представен в първата глава и с оригинален дизайн на емпирично психологическо проучване, презентирани във втора и трета глави. За илюстрация на достигнатите емпирични обобщения към труда са добавени четири приложения. Анализът на изследователските резултати е придружен от 23 таблици и 17 графики. Научната разработка е разположена върху 164 страници. В библиографската справка са включени общо 110 научни източника, адекватни на избраната за анализ проблематика, от които 23 на арабски език, 62 на кирилица и 25 на латиница. По своята научна перспективност дисертационният труд може да се определи като актуален за българската научна практика, тъй като отпраща се съгласува с намерението на дисертанта да изясни съдържателните характеристики, причините, факторите и условията, провокиращи многообразието от вариативност на предличностни особености, които отключват форми на отклоняващо се поведение при юноши в България и Йемен.

В своята глава първа *„Теоретична част“* Фахед Абдула Салем аналитично представя класически и съвременни теории за развитието на личността, като избирателно поставя на фокус юношеската възраст.

Прецизно са идентифицирани ключови феномени, между които *Аз-образ, самооценка, самоуважение, морално развитие на личността в психиката*. Анализът утвърждава, че тези особени характеристики конституират личностния профил на юношите, но значима роля за индивидуалното социално функциониране имат междуличностните отношения. От характеристиките на тяхната насоченост е възможно при юношите да се предизвика девиантно поведение.

Глава втора **„Дизайн на проведеното изследване“** съдържателно е ориентиран към запознаване с рамката на експерименталното изследване. Целта и хипотезите се ясно дефинирани и цялостно обвързани с предметния теоретичен анализ на глава първа.

Обектът на изследването е описан ясно и достатъчно информативно. Авторът Фахед Абдула Салем отново разкрива своята научна зрялост при описанието на реквизитите на приложното изследване. Избраният методически инструментариум макар и многосекторен (*Многофакторен личностен въпросник (FPI); Въпросник за моралното безпокойство на Лоурънс и Катрин Гууд; Въпросник за диагностика на агресивността на Бъс-Пери; Тест за диагностика нивото на самоуважение на Розенберг*) напълно задоволява намерението на автора да идентифицира значими за възрастта на изследваните лица личностни диспозиции, които кореспондират с евентуална девиантна конституция.

От прегледа на глава трета **„Анализ на резултатите от проведеното изследване“** се констатира уменията на Фахед Абдула Салем да разгръща чрез качествен интерпретативен анализ емпирично получените данни. Тяхното осмисляне е подкрепено и чрез обработването им с допълнителни статистически процедури, които са адекватни на самото изследване и са

представени под формата на таблици и фигури-графики. За статистическа обработка се използва Програма SPSS (версия 19). На получените данни са приложени, няколко статистически анализа: *описателна статистика, честотен анализ; T-тест; корелационен анализ; дисперсионен анализ и регресионен анализ*. Тъй като характеристиките на разпределенията с данни са близки до нормалното (гаусово) разпределение, се използват параметрични тестове. Корелационният анализ е метод за обработка на статистически данни използвани за изучаване на коефициенти (корелации) между променливи. При анализа се сравняват коефициентите на корелацията между една или повече двойки променливи, за да се установят статистически взаимозависимости между тях.

В глава трета ***„Анализ на резултатите от проведеното изследване”*** ходът на анализа е в съответствие с теоретичния модел на изследването. Критериите за презентация са категоризирани съответно на изследвания контингент и търсените в избраните дименсии корелати. Количественият и качественият анализ на получените резултати по изследваните величини представят многофакторната динамика на индикаторите с оглед емпиричното изследване. Направените изводни обобщения очертават ясно тенденциите спрямо предметът и обектът на изследване.

По своята концептуална, техническа и съдържателна организация дисертацията е успешен пример на сериозен научен труд с постигната приложна стойност. Емпиричното психологическо изследване доказва хипотезите в контекста на допускането, че личността на юношата е основният измерител на агресивността в поведението, а социалната среда е факторът, който предпоставя посоката на агресивните прояви.

Заклучението на дисертационната разработка е информативно и обобщава постигнатите резултати като препраща към възможностите за бъдещи изследвания, разширяващи научния диапазон и обогатяващи с фактологична перспектива разбирането на сложния континуум на развитие на личността през периода на юношеството.

Представеният автореферат отговаря на изисванията за съответност на съдържанието с изложението на дисертационния труд.

4. Приносни характеристики на дисертационното изследване:

Формулираните приноси отразяват релевантно постиженията на автора, но по-конкретно искам да открия следните достойнства на научната разработка:

☐ Задълбочено е анализирана индивидуалната личностна компонента, в контекста на девиантните прояви в юношеска възраст.

☐ Идентифициран е спектъра на социалните фактори като катализатор на девиантните постъпки при междуличностното общуване под влияние на възрастта и пола.

☐ Коментиранията на емпирично равнище резултати презентират в достатъчна степен актуалните личностови диспозиции, които предпоставят девиантните прояви при юношите в България и Йемен.

☐ Констатираните между конкретни характеристики корелации в личностния профил на младежите, разкриват механизмите на тяхното формиране и цялостно влияние върху деструктивната личностна концептуализация;

☐ Включените в емпиричното изследване респонденти предоставят автентична информация за девиантните избори на представителите на съвременното общество в България и Йемен, с акцент върху личностната и социалната им специфичност.

5. Публикации и участия в научни форуми

Прегледът върху научните публикации на Фахед Абдула Салем констатира, че всички негови активности по-време на обучението му като докторант са в съответствие на избраната на дисертационния труд проблематика. Прави положително впечатление, че разработеното в дисертационния труд собствено емпирично изследване е резултат на аналитичната професионална последователност на докторанта.

6. Бележки и препоръки

□ *Предвид изискването за съдържателен баланс между основните глави на изложението при научни разработки от теоретико-емпиричен характер, то с основание отбелязвам, че в структурно, езиково и съдържателно отношение, дисертацията е добре организирана и успешно представя замисъла и технологията на научната разработка.*

□ *Анализът на резултатите от проведеното емпирично изследване и отразените изводи са адекватни обобщения, както на психометрично получените резултати, така и на задълбочено презентираният концептуален модел в първата и втората теоретични глави.*

□ *Следвайки логиката на замисъла, последователно и концептуално както теоретично, така и емпирично, авторът по категоричен начин представя своите знания и умения, които имат теоретико-приложна стойност.*

Би било добре Фахед Абдула Салем да развие вложените в дисертационния труд усилия в самостоятелно монографично изследване.

7. Заключение:

Дисертационната разработка съответства на изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени във ВУ.

Като отбелязвам демонстрираните задълбочени познания в изследваната психологическа област и въз основа на изведените констатации в резултат от прочита на дисертационния труд, то заявявам готовността си за присъждане на Фахед Абдула Салем образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 3.2 Психология (Педагогическа и възрастова психология) и препоръвам членовете на научното жури да подкрепят този акт.

20.01.2019.

В.Търново

Рецензент:

Проф. д-р Даниела Тасевска